

AYTƏN BƏYLƏROVA*

ZONİMLƏRİN KONNOTASİYASI

XÜLASƏ

Məqalə zoonimik leksikanın ikinci dərəcəli mənalarına – konnotasiyalarına həsr olunmuşdur. “Konnotasiya” iki latın sözündən yaranmışdır: *con* – “birlikdə”, “bərabər” və *notatio* – “ifadə edirəm”. Konnotasiya sözün əlavə, ikinci dərəcəli, assosiativ mənalarıdır, yəni sözün mümkün assosiasiyaları onun konnotasiyasını formalaşdırır. Konnotasiya sözün əsas (denotativ və siqnikativ) mənasına emosional-qiymətləndirici əlavədir. Bütün sözlərin konnotasiyası olmur. Sözün konnotativ mənada işlədilməsi predmetə müəyyən münasibəti ifadə etmək və ya formalaşdırmaq məqsədindən irəli gəlir. Zoonimlərin semantikasi, konnotasiyası müxtəlif elmi əsərlərdə müəyyən qədər tədqiqata cəlb edilsə də, Azərbaycan dilçiliyində zoonimlərin konnotasiyasına dair geniş araşdırma aparılmamışdır. Zoonimlər bütün dillərdə leksik mənə ilə yanaşı, insanları xarakterizə etmək, qiymətləndirmək üçün işlədilən konnotativ mənaya da malikdir. Bu mənalar metaforik nominasiyanın əsasını təşkil edir, yəni zoomorfizmlər metaforlaşmış zoonimlərdir. Atalar sözləri və məsəllərdə, frazeologizmlərdə zoonimik komponentlərə daha çox rast gəlinir. Demək olar ki, bütün dillərin paremioloji və frazeoloji fondunun əsas hissəsini tərkibində heyvan adları və ya zoonimlər olan sabit söz birləşmələri təşkil edir. Zoonimlərin konnotasiyasının tədqiqi xüsusi aktualıq kəsb edir, çünki zoonimlər məzmun (denotat) baxımından universaldır və bütün xalqların dillərində mövcuddur, lakin konnotativ mənalarına görə bəzən fərqlənir.

Açar sözlər: *zoonim, zoomorfizm, konnotasiya, semantika, metaforlaşma*

Dil və mədəniyyət bir-biri ilə əlaqəlidir, dilin köməyi ilə xalq öz mədəniyyətinin dəyər və nailiyyətlərini gələcək nəsillər üçün qoruyub saxlayır. XXI əsr dilçiliyində dilə millətin mədəni kodu kimi baxılan bir istiqamət fəal şəkildə inkişaf etdirilir. Bu tədqiqatın məqsədi heyvanlar aləminin insan mədəniyyətində şərhini zoonim komponentli dil vahidləri əsasında öyrənmək, insanları xarakterizə edən zoomorf metaforların konnotasiyalarına dair ümumi nəzəri məlumat verməkdir. Tədqiqatın obyektini insanları səciyyələndirən zoonimlərin – zoomorfizmlərin konnotasiyalarıdır.

“Konnotasiya” iki latın sözündən yaranmışdır: *con* – “birlikdə”, “bərabər” və *notatio* – “ifadə edirəm”. Konnotasiya sözün əlavə, ikinci dərəcəli, assosiativ mənalarıdır, yəni sözün mümkün assosiasiyaları onun konnotasiyasını formalaşdırır. Konnotasiya sözün əsas (denotativ və siqnikativ) mənasına emosional-qiymətləndirici əlavədir. Bütün sözlərin konnotasiyası olmur. Sözün konnotativ mənada işlədilməsi predmetə müəyyən münasibəti ifadə etmək və ya formalaşdırmaq məqsədindən irəli gəlir.

Dilçilikdə heyvan adlarını göstərmək üçün müxtəlif dil vahidlərindən istifadə olunur: *heyvan adları, zooleksika, zooleksem, zoonim, animalizm, animalistik leksika* və s. Müasir dövrdə daha çox *zoonim* terminindən istifadə olunur. Elmi ədəbiyyatda

* AMEA Nəsimi ad. Dilçilik İnstitutu, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, ayten_beylerova@mail.ru

bu termin iki şəkildə izah edilir: dar və geniş mənada. Dar mənada *zoonim* dedikdə heyvanlara verilən xüsusi adlar (ləqəblər) nəzərdə tutulur (*Toplan, Məstan* və s.), geniş mənada zoonimlər isə heyvan adları olan ümumi isimlərdir (*it, pişik, inək* və s.).

Zoonimlər hər zaman alimlərin diqqətini cəlb etmişdir. Vilhelm von Humboldt onların dildə ifadəsi haqqında yazır: “*Məsələn, sanskritdə fili bəzən ikiqat içən, bəzən cüt dişli, bəzən isə əl ilə təchiz edilmiş adlandırırırlar, hər dəfə eyni obyektin nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, müxtəlif anlayışlar dildə fərqli mənalar qazanır*” [Вежбицкая: 1996, s.12].

Zoonimlərin semantikas, konnotasiyası müxtəlif elmi əsərlərdə müəyyən qədər tədqiqata cəlb edilmişdir [Qurbanov: I, 2019; Qurbanov: II, 2019; Hacıyeva: 2004; Qarayeva: 2014, s.162–172; Устуньер: 2004; Биçәр: 2016; Куражова: 2007; Кацитадзе: 1985; Гутман və b., 1977, s.147–165 və s.]. Lakin Azərbaycan dilçiliyində zoonimlərin konnotasiyasına dair geniş tədqiqat aparılmamışdır.

V.N.Teliya qeyd edir ki, heyvan adları, dilin nominativ vahidləri kimi, “mədəni konnotasiyaları vasitəsilə birbaşa və ya dolayısı ilə xalqın mənəvi və maddi mədəniyyəti ilə bağlıdır” [Телия: 1993, s.313]. Bu baxımdan qeyd etmək olar ki, zoonimlər həm dil, həm də mədəniyyət elementləri kimi çıxış edir. Deməli, onlar linqvokulturoloji tədqiqatın obyektidir.

Zooleksika son illərdə linqvokulturologiya sahəsində tədqiqatçıların araşdırma obyektinə çevrilmişdir. F.P.Ebzeyeva qeyd edir ki, zoonimlər kifayət qədər öyrənilməmiş leksik-semantik qrupdur [Эбзеева: 2013, s.3]. Zoonimlərin linqvistik mahiyyətinin dərk edilməsinin mürəkkəbliyi və zoonimlərin öyrənilməsi problemi onların mədəni konnotasiyasındadır. Belə ki, müxtəlif dillərdə heyvan adları fərqli keyfiyyət və xüsusiyyətlər ehtiva edir, müxtəlif assosiasiyalar yaradır. İ.V.Kurajovaya görə, bu fakt müəyyən bir xalqın obrazlı təfəkkürünün fərdiliyini göstərir, mürəkkəb bir assosiativ-psixoloji prosesdir, eyni zamanda, müxtəlif etnoslarda dünyanın dəyər mənzərəsindəki fərqlərdən bəhs edir [Куражова: 2007, s.15].

Konnotasiyalar mədəniyyətlə bağlı təsəvvür və ənənələri əks etdirir, leksik mənanın periferiyasındadır, lakin onlar həmişə izahlı lüğətlərdə qeyd olunan metaforlarda, paremioloji və frazeoloji vahidlərdə özünü göstərir. Yəni bu və ya digər heyvana aid bir qisim xüsusiyyətlər, əlamətlər atalar sözləri və məsəllərdə, frazeoloji vahidlərdə, bir qismi isə lüğətlərdə öz əksini tapmışdır.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, heç də bütün zoonimlər dünya dillərinin hər birində ikinci dərəcəli mənaya malik olmur. Məsələn, Azərbaycan dilində *kuquar* (Amerikada yaşayan vəhşi pişik), *manqust* (isti ölkələrdə yaşayan uzun bədənli kiçik yırtıcı heyvan), *leopard, tapir* (təkdırnaqlı məməlilər fəsiləsindən heyvan), *yaquar, mustanq* (vəhşi at), *şinşilla* (Cənubi Amerikada yaşayan qiymətli dəriyə gəmirici heyvan) və s. heyvan adları üçün ikinci dərəcəli mənaların mövcudluğu səciyyəvi deyil. Bu, yəqin ki, azərbaycanlıların gündəlik həyatında həmin heyvanlara nadir hallarda rast gəlinməsi, onların ekzotik heyvanlar qrupunu təmsil etməsi ilə əlaqədardır ki, bu da, ümumiyyətlə, o heyvanlar haqqında ümumi biliklərin formalaşmasına təsir göstərir.

rir. Lakin bu, ikinci dərəcəli (qiymətləndirici-emotiv) mənaya malik belə zoonimlərin nitqdə görünməsi, yəni fərdi (okkazonal) şəkildə istifadəsi ehtimalını istisna etmir.

Digər leksik vahidlərlə müqayisədə, zoonimlər öz ətrafında daha geniş assosiativ sahə yaradır. Bütün dillərdə zoonimlər leksik mənadan başqa, konnotativ semantika-ya da malikdir. Bu mənalar metaforik nominasiyanın əsasını təşkil edir, yəni zoomorfizmlər metaforlaşmış zoonimlərdir. Bunlar insanları xarakterizə etmək, qiymətləndirmək üçün işlədilir. *“Metaforun konnotativ-qiymətləndirmə potensialının üzə çıxarılması onun semantik məzmununu başa düşmək, xüsusən metaforik nominasiyanın əsasında dayanan obrazlı analogiyanı (bənzətməni – A.B.) müəyyənləşdirmək üçün əhəmiyyətlidir”* [Устуньер: 2004, s.5].

Dilçilikdə metafora dair müxtəlif fikir və təsnifatlar mövcuddur. Bir qisim dilçilər metaforu iki yerə ayırırlar: dil metaforları və bədii metaforlar. Tədqiqatçıların fikrincə, dil metaforu *“leksikanın hazır elementidir, belə metaforu hər dəfə yaratmaq lazım deyil, onu hazır şəkildə götürüb nitqdə işlədirlər”* [Скляревская: 2004, s.34]. Bədii metafor *“belə leksik müstəqilliyə malik deyil, sərbəst semantik münasibətlərə girə bilməz və müxtəlif leksik mühitlərdə gerçəkləşə bilməz. Bədii metafor hər zaman kontekstlə bağlı olur. Kontekst olmadan onun semantik mahiyyəti müəyyən edilə bilməz”* [Скляревская: 2004, s.38]. Zoomorf metafor dil metaforlarının növlərindən biridir, bu isə onun öyrənilməsinin mədəniyyətlərarası kommunikasiya üçün zəruriliyini daha da əsaslandırır. *“Linqvokulturologiyada metafor iki şəkildə nəzərdən keçirilir: dil və mədəniyyətin qarşılıqlı təsirini əks etdirən linqvistik fenomen kimi; linqvokulturologiyanın əsas anlayışlarının linqvokulturoloji potensialını həyata keçirmək üçün bir vasitə kimi: “dünyanın mənzərəsi”, “konsept”, “mədəni konnotasiya”, “dil şəxsiyyəti” və s.”* [Бичер: 2016, s.64].

T.Troyanova zoomorf metaforların xüsusiyyəti haqqında yazır: *“İnsanın heyvanlar aləminin bir nümayəndəsi ilə, yəni başqa bir canlı varlıqla müqayisə edilməsi dil daşıyıcısına təbii və məntiqli görünür”* [Троянова: 2003, s.70]. Ona görə də bu metaforik proses müxtəlif dillərdə özünü tez-tez göstərir.

Tədqiqatçılar zoomorfizmlərin formalaşmasında bir xüsusiyyəti də qeyd edirlər: metaforlaşma prosesi *“asanlıqla fərqlənən və metaforik mənanı orijinal mənə ilə eksplisit şəkildə bağlayan”* [Скляревская: 2004, s.50] bir keyfiyyət və ya əlamətə əsaslanma bilər. Məsələn, *Ay səni, tülkü* zoomorfizmində mənə köçürülməsi üçün əsas əlamət “hiyləgər” semasıdır, çünki tülkünün bu əlaməti digərlərindən daha əsasdır və bütün dil daşıyıcılarına məlumdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, əlamətə əsaslanan bu tip assosiasiya zoonimdən ibarət metaforik köçürmə üçün hər zaman əsas deyildir. Köçürmənin psixoloji növü də vardır. Bu zaman *“əlamət ilkin anlayış üçün nəinki vacib deyil, hətta çox vaxt onun mənə xüsusiyyətinə daxil olmur”* [Скляревская: 2004, s.61]. Məsələn, *qurd* (canavar) zoomorfizminin formalaşmasına nəzər salaraq: 1) yenilməz, mərd, dözümlü, qorxmaz adam; 2) bilici; 3) hər hansı bir yeri, məkanı yaxşı bilən, tanıyan və ya bir şeyə yaxşı bələd olan şəxs; 4) hiyləgər, kələkbaz, bic. Bu zoomorfizm psixoloji köçürmə

növü olan obrazlı metafordur. Onun semantikasına danışanın obyektə qiymətləndirici müsbət və ya mənfi münasibəti daxildir.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, zoomorfizmlər qiymətləndirici metaforlara aiddir və onların konnotativ funksiyaları vardır. Bu, heyvana aid əlamətin insan üzərinə köçürülməsi zamanı özünü daha aydın şəkildə göstərir. Məsələn, *eşşək* leksemi əksər hallarda heyvanın özünü deyil, şüurumuzda bu heyvana aid edilən status və ya xüsusiyyətləri ifadə edir. Adresata təsir üsulu kimi nəzərdən keçirilən konnotasiya anlayışı metaforik adlandırmanın (nominasiyanın) şərhində xüsusi rol oynayır.

Konnotativ semantikalı zoonimlər, yəni zoomorfizmlər insanları səciyyələndirir və onların müsbət və mənfi xüsusiyyətlərini göstərir. Bəzi tədqiqatçılar **metaforlaşmış** əksər zooleksemləri *zoometafor*, antroposentrik **metaforlaşmanı**, yəni heyvan adlarının insan üzərinə köçürülməsini isə *zoomorfizm* termini ilə verirlər [Кацитадзе: 1985, s.6].

F.A.Litvin hər hansı bir dilin daşıyıcılarında müəyyən heyvanla bağlı olan və insan üzərinə köçürülən təsəvvürlə əlaqəli bütün assosiasiyalar sistemini zoomorfik obraz (zoobraz) adlandırır, zooxarakteristika dedikdə isə müvafiq məqalələrdə lüğətlər vasitəsilə sabitləşən məcazi mənəni nəzərdə tutur [Литвин: 1977, s.151]. Zoomorfizmlər, zoosemizmlər və ya zoomorfik obrazlar dedikdə insana xas xüsusiyyət kimi çıxış edən heyvan adları (zoonimlər) nəzərdə tutulur, yəni zoomorfizmlər məcazi mənada işlənərək insanları səciyyələndirən müəyyən konnotativ mənaya malik olur. Zoonimlər belə mənaları müəyyən adların köçürülməsindən ibarət semantik proseslər nəticəsində əldə edir.

Qədim insanlar heyvanlarla insanlar arasında yaxınlığın, oxşarlığın olduğuna inanırdılar, buna görə də hər bir dildə zoonimlər konnotativ potensiala malikdir. Hələ qədimdən insanlar heyvanları canlandırmış, insana xas xüsusiyyətləri onlara aid etmişlər. Buna görə də hər bir heyvana aid müəyyən stereotiplər mövcuddur ki, bunlar bu və ya digər heyvanı daha dəqiq və emosional formada xarakterizə edir.

İnsanın heyvanla müqayisəsi universal xarakter daşıyır, çünki insan onu əhatə edən gerçəkliyi müşahidə edərək özü ilə heyvanlar aləminin nümayəndələri arasında oxşarlıq və fərqlər müəyyən edir. İnsanlarla heyvanlar arasında oxşarlıq ən yaxşı şəkildə paremiyalarda və frazeoloji vahidlərdə öz əksini tapır.

Məlumdur ki, atalar sözləri hər hansı hadisə, situasiya, vəziyyətlə bağlı gəlinən nəticə, ortaya çıxan fikirdir, hökmdür. Məsəl isə hər hansı bir hadisənin sonunda deyilmiş bir söz və ya ifadədir və atalar sözlərindən fərqli olaraq, məsəllərdə fikir bitkinliyi olmur, sanki yarımçıqlıq olur, oradakı fikrin meydana çıxma səbəbini anlamaq üçün həmin hadisə haqqında məlumatlı olmaq lazımdır, onu kontekstdən kənar da anlamaq çətin və ya qeyri-mümkün olur. Hər bir dil və mədəniyyətin ayrılmaz hissəsi olan atalar sözləri və məsəllərdə, frazeologizmlərdə zoonimik komponentlərə daha çox rast gəlinir. Onlar vasitəsilə insan, onun xarici görünüşü, xarakteri məcazi, alleqorik formada təsvir olunur, bu isə milli mentalitetin xüsusiyyətlərini səciyyələndirir.

Cəmiyyətin inkişafı prosesində bir çox heyvanlar kultlaşdırılmış, müqəddəsləşdirilmiş, onları adlandıran sözlər isə özünəməxsus assosiasiyalar və konnotasiyalar qazanaraq dil daşıyıcılarının milli onomastika və folklorunu, frazeoloji və paremioloji fondunu təşkil etmişdir. Zoonim komponentli paremioloji və frazeoloji vahidlər yüksək konnotativ potensiala malikdir və hər bir dilin milli-mədəni xüsusiyyətlərinin əsas mənbələrindən biridir. Demək olar ki, bütün dillərin paremioloji və frazeoloji fondunun əsas hissəsini tərkibində heyvan adları və ya zoonimlər olan sabit söz birləşmələri təşkil edir. Bu birləşmələrin tədqiqi xüsusi aktualıq kəsb edir, çünki zoonimlər məzmun (denotat) baxımından universaldır və bütün xalqların dilində mövcuddur, lakin ifadə formasına görə dildən dilə dəyişir. Bu leksik sahədəki fərqlər təsərrüfat həyatında heyvanların oynadığı roldan və dil daşıyıcılarının adət-ənənələrindən asılı olaraq müəyyən edilir.

Mədəniyyət və frazeologiya arasında əlaqə əşyanın ikinci dərəcəli, lakin sabit əlamətlərini və hamı tərəfindən qəbul edilmiş qiymətləndirmələrini ifadə edən mədəni konnotasiya vasitəsilə həyata keçirilir. Bəzi dilçilər frazeoloji mənanın konnotativ sememasını bəzən onun əsas komponenti adlandırır və oraya ekspressiv, qiymətləndirici, emosional və üslubi semləri daxil edirlər [Артемова: 2009, s.80; Телия: 1996, s.215]. Məhz mədəni konnotasiya təkcə frazeoloji vahidlərin, simvol və metaforların mənalarına deyil, həm də bütün mətnin mənasına mədəniyyətlə bağlı işarələr əlavə edir. Paremioloji və frazeoloji vahidlərin təhlili nəzərdən keçirilən anlayışın milli-mədəni konnotasiyasını üzə çıxarır.

Demək olar ki, paremiyaların əksəriyyəti antroposentrikdir, yəni insana aiddir, buna görə də zoonimik komponentli paremioloji və frazeoloji vahidlər insana aid müxtəlif xüsusiyyətləri əks etdirə bilər: insanın fiziki xüsusiyyətlərini, psixi xüsusiyyətlərini, xarici görünüşünü, vərdiş və bacarıqlarını və s.

Bir çox dillərdə olduğu kimi, Azərbaycan dilində də hər hansı bir zoonim (*aslan, tülkü, ayı* və s.) insanın qiymətləndirilməsi kimi, yəni zoomorfizm kimi çıxış edə bilər. Beləliklə, zoomorfizmlər ayrı-ayrı leksemlər kimi işlənir. Lakin əksər hallarda zoomorfizmlər paremioloji və frazeoloji vahidlərin bir hissəsi kimi çıxış edir. Məsələn: *Aslan qocalanda başına çaqqallar toplayar; Aslan tülkü kölgəsində yatmaz; Aslanın balası aslan olar; Aslanın nə erkəyi, nə dişisi?* [Atalar sözləri, 2013, s.49]; *Bacarırsan aslan ol, tülkü olmaq asandı* [Atalar sözləri, 2013, s.63]; *Aslanı tülküyə boğdurmaq* [Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti] və s. Zoomorfizmlərin məzmun xüsusiyyətləri heyvanların həqiqi xüsusiyyətlərindən daha çox, kollektiv şüurda heyvanlara aid edilən xüsusiyyətlərlə müəyyənləşir.

Zoonimlərdən təşkil olunan frazeoloji vahidlərin özəlliyi ondan ibarətdir ki, onların simvolik mənalı struktur komponentlərinin məcazi mənası əsasında qurulur. Bu tip frazeoloji vahidlərin obrazlılığının, məcazi mənalarının formalaşma vasitələrindən biri metaforlardır.

Zoonimlər metaforlaşmanın universal vasitəsi olmaqla milli xüsusiyyətlərlə səciyyələnir, buna görə də heyvanlara aid olan xüsusiyyətlər müxtəlif mədəniyyətlərdə

əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Bu fərqlər mədəni konnotasiyalarda özünü göstərir, belə ki bu konnotasiyalar dil vahidlərinin mənası ilə mədəniyyət arasında əlaqələndirici vasitə kimi çıxış edir.

Mədəni konnotasiyalar mahiyyət baxımından mədəni koddur. Konnotasiyalar sözdən yaranan assosiasiyalara əsaslanır, buna görə də, məsələn, eyni heyvan müxtəlif mədəniyyətlərdə fərqli keyfiyyətlərin etalonu kimi çıxış edir. Məsələn, *fil*, *aslan*, *at*, *ilan*, *tülkü*, *çaqqal*, *donuz*, *inək*, *qoyun*, *dəvə*, *meymun* və s. kimi heyvan adları məcazlaşaraq müəyyən əlamət, xüsusiyyət bildirən sözə sinonim kimi işlədilir. Məsələn, Azərbaycan dilində *dəvə* kimi kinli, Çin dilində *dəvə* kimi dözümlü, rus dilində isə *at* kimi dözümlü ifadələri işlənir. Yaxud *fil* sözünün konnotasiyası rus dilində *yöndəmsizlik*, *biçimsizlik*, *ağır çəkiliblik*; alman dilində *kinlilik*; hind ədəbi dili olan sanskrit dilində isə *qəşənglik*, *zəriflik*, *cazibə*, *mələhət*; *dəvə* sözünün konnotasiyası ərəb dilində *gözəllik*, *zəriflik*, digər dillərdə *kinlilik* mənasını ifadə edir ki, bu da eyni sözün müxtəlif mədəniyyətlərdə fərqli assosiasiyalar əmələ gətirdiyini göstərir.

Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, müxtəlif dillərdə sözlərin assosiativ potensialını müəyyənləşdirmək və müqayisə etmək üçün ən faydalı material insanı ifadə etmək üçün istifadə olunan zoonimlərin – heyvan adlarının analizidir. Məcəzi mənada işlədilən əksər zoonimlərin əsasında çox vaxt həqiqi, real əlamət deyil, emosional və qiymətləndirici qavrama dayanır. Müxtəlif xalqlar arasında qiymətləndirmələrdə özünü göstərən fərqlilik dünyanın milli-spesifik, subyektiv qavranılmasını meydana gətirir, buna görə də *toyuğun* rus dilində axmaqlılıqla, İspan dilində isə qorxaqlılıqla assosiasiya edildiyini, ruslar üçün *meduzanın* niyə xoşagəlməz, sürüşkən, yapışqan, formasız bir şey, yaponlar üçün isə gözəllik və harmoniya rəmzi olduğunu izah etmək çətindir. “Bir heyvanın, quşun və s.-nin eyni xüsusiyyəti bir dildə xarici, başqa dildə isə daxili keyfiyyətləri xarakterizə etmək üçün istifadə edilə bilər (məsələn, ruslarda *qarğa* “uğursuz”, lakin “müdrək”dir, türklər arasında isə çox arıq bir insanın xarici görünüşünün xüsusiyyətidir)” [Устуньер: 2004, s.123].

Nəticə. Zoonimlərin milli-mədəni konnotasiyalarının digər dillərlə müqayisəsi göstərir ki, zooleksemlərin semantik modelləri bəzən ayrı-ayrı dillərdə bir-birinə uyğun gələrək universal səciyyə daşıyır, bəzən isə tamamilə fərqli konnotasiyaya malik olur. Müxtəlif dillərdə zoonimlərin semantik-üslubi təhlili ayrı-ayrı dil daşıyıcılarının milli-psixoloji portretini yaratmağa imkan verən dəyərli məlumat verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Atalar sözləri (2013) / Tərtib edən M.Yaqubqızı. Bakı: Nurlan, 476 s.
2. Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti.
<https://obastan.com/aslan%C4%B1%20t%C3%BClk%C3%BCy%C9%99%20bo%C4%9Fdurmaq/910484/?l=az> [istinad tarixi: 16.07.2021].
3. Hacıyeva A.K. (2004). İngiliscə-azərbaycanca zoometaforizmlər lüğəti. Bakı: Nurlan, 2004, <https://azkurs.org/pdfview/ayten-hacyeva-ingilisce-azerbaycanca-zoo->

[metaforizmler-lugeti.html](#) [istinad tarixi: 16.07.2021].

4. Qarayeva A.V. İnanclarla bağlı zoomifonimlərin yaranması / Terminologiya məsələləri № 2, Bakı, 2014, s.162–172.

5. Qurbanov A.M. (2019). Azərbaycan onomalogiyasının əsasları (iki cilddə). I cild. Bakı, “İmak” (İstanbul, Türkiyə), 280 s.

6. Qurbanov A.M. (2019). Azərbaycan onomalogiyasının əsasları (iki cilddə). II cild. Bakı, “İmak” (İstanbul, Türkiyə), 432 s.

7. Артемова А.Ф. (2009). Английская фразеология. Москва, Высшая школа, 208 с.

8. Бичер О. (2016). Зооморфные образы в русских пословицах и поговорках: лингвокультурологический и лексикографический аспекты: дис. канд. филол. наук. Смоленск, 174 с.

9. Вежбицкая А. (1996). Язык. Культура. Познание / Пер. с англ., отв. ред. М.А.Кронгауз, вступ. ст. Е.В. Падучевой. Москва, Русские словари, 416 с.

10. Гутман Е.А., Литвин Ф.А. и др. (1977). Сопоставительный анализ зооморфных характеристик (на материале русского, английского и французского языков) / Национально-культурная специфика речевого поведения. Москва, Наука, с.147–165.

11. Кацитадзе Э.А. (1985). Метафоризация зоонимов в немецком языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Тбилиси, 20 с.

12. Куражова И.В. (2007). Имена животных как отражение ценностной картины мира в английской лингвокультурологии: автореф. дис. канд. филол. наук. Иваново, 22 с.

13. Складская Г.Н. (2004). Метафора в системе языка. Санкт-Петербург, Наука, 152 с.

14. Телия В.Н. (1996). Русская фразеология: Семант., прагмат. и лингвокультурол. аспекты. Москва, Шк. «Языки рус. культуры», 284 с.

15. Телия В.Н. Культурно-национальные коннотации фразеологизмов (от мировидения к миропониманию) / Славянское языкознание. XI Международный съезд славистов. Москва, 1993, с.302–314.

16. Троянова Т. (2003). Антропоцентрическая метафора в русском и эстонском языках. Дисс. док. филос. наук. Тарту, 166 с.

17. Устуньер И. (2004). Зооморфная метафора, характеризующая человека, в русском и турецком языках: дисс. канд. филол. наук. Екатеринбург, 172 с.

18. Эбзеева Ф.П. (2013). Карачаево-балкарская зоонимия: дис. докт. филол. наук. Махачкала, 319 с.

19. <https://obastan.com/aslan%C4%B1%20t%C3%BClk%C3%BCy%C9%99%20bo%C4%9Fdurmaq/910484/?l=az> [istinad tarixi: 16.07.2021].

Aytan BAYLAROVA

CONNOTATION OF ZOONYMS

SUMMARY

The article is devoted to secondary meanings – connotations of zoonymic vocabulary. “Connotation” is derived from two Latin words: *con* – “together” and *notatio* – “I Express”. Connotation is an additional, secondary, associative meaning of a word, i.e., the possible associations of a word form its connotation. Connotation is an emotional-evaluative addition to the primary (denotative and significative) meaning of the word. Not all words have a connotation. The use of a word in the connotative sense is intended to express or form a certain attitude to the subject. Despite the fact that the semantics and connotation of zoonyms have been studied to some extent in various scientific works, extensive studies of the connotation of zoonyms in Azerbaijani linguistics have not been conducted. In all languages, zoonyms have not only a lexical meaning, but also a connotative meaning used to characterize and evaluate people. These meanings form the basis of metaphorical nomination, i.e. zoomorphisms are metaphorical zoonyms. Zoonymic components are more often found in proverbs, parables and phraseologies. The main part of the paremiological and phraseological fund of almost all languages is made up of set phrases containing animal names or zoonyms. The study of the connotation of zoonyms is of particular relevance, since zoonyms are universal in content (denotation) and exist in the language of all peoples, but sometimes differ in their connotative meaning.

Key words: *zoonym, zoomorphism, connotation, semantics, metaphorization*

Айтен БЕЙЛЯРОВА

КОННОТАЦИЯ ЗООНИМОВ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена вторичным значениям – коннотациям зоонимической лексики. “Коннотация” происходит от двух латинских слов: *con* — “вместе”, “совместно” и *notatio* — “выражаю”. Коннотация представляет собой дополнительные, вторичные, ассоциативные значения слова, т. е. возможные ассоциации слова формируют его коннотацию. Коннотация – это эмоционально-оценочное дополнение к основному (денотативному и сигнификативному) значению слова. Не все слова имеют коннотацию. Употребление слова в коннотативном значении призвано выразить или сформировать определенное отношение к предмету. Несмотря на то, что семантика и коннотация зоонимов в той или иной мере изучались в различных научных работах, обширных исследований коннотации зоонимов в азербайджанском языкознании не проводилось. Во всех языках зоонимы имеют не только лексическое значение, но и коннотативное значение, используемое для характеристики и оценки людей. Эти значения составляют основу метафорической номинации, т.е. зооморфизмы являются метафорическими зоонимами. Зоонимические компоненты чаще встречаются в пословицах, поговорках и фразеологизмах. Основную часть паремиологического и фразеологического фонда почти всех языков составляют устойчивые словосочетания, содержащие названия животных или зоонимы. Изучение коннотации зоонимов имеет особую актуальность, поскольку зоонимы универсальны по содержанию (денотату) и существуют в языках всех народов, но иногда различаются по своим коннотативным значениям.

Ключевые слова: *зооним, зооморфизм, коннотация, семантика, метафоризация*